

ИСЛАМСКИ ФАКТОР НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ У ГЕОПОЛИТИЧКИМ КОНЦЕПЦИЈАМА ЗАПАДНИХ СИЛА И ИСЛАМСКИХ ЦЕНТРА МОЋИ

Мирослав М. Талијан*

Универзитет одбране у Београду, Војна академија

Милинко С. Врачар

Генералштаб Војске Србије, РВ и ПВО

Драган М. Јевтић

Универзитет одбране у Београду, Војна академија

Цивилизацијски стереотипи о идеолошкој некомпактибилности и традиционалној сукобљености хришћанске и исламске цивилизације не могу објаснити повремене партнерске аранжмане на Балкану између великих сила западне (пост)хришћанске цивилизације и верско-политичких центара исламске цивилизације, као и преузимање улоге заштитника балканских муслимана од стране западних сила у сукобима са овдашњим хришћанима. Овај феномен је и данас видно изражен на једној посебној балканској територијалној целини названој „Западни Балкан“. Настањена је знатном и утицајном муслиманском мањином и карактеристична је по својој политичкој, економској и безбедносној нестабилности. Уважавајући цивилизацијске поставке у објашњавању друштвених појава, објашњење овог феномена требало би, ипак, потражити у сфери рационалних и сурово реалних геополитичких погледа великих западних сила усмерених ка простору Балкана, као и улогу исламског фактора у њиховим геополитичким концепцијама. Стога, овај рад, путем анализе утицаја појединих аспеката исламског фактора на најзначајније чиниоце геополитичког положаја „Западног Балкана“, настоји да кроз геополитичку призму посматрања ближе објасни и предвиди даље токове развоја цивилизацијско несхватљивих геополитичких савеза на овом простору.

Кључне речи: *Балкан, Западни Балкан, геополитика, исламски фактор, велике силе, верски и политички центри исламске цивилизације*

Увод

Услед изузетно значајног геополитичког и геостратегијског положаја простора Западног Балкана на њему се историјски преплићу и сукобљавају разнородни стратегијски интереси Средње Европе, Евроазије, атлантског и ис-

* Пуковник др Мирослав М. Талијан је начелник Школе националне одбране.

ламског света. Они су данас присутни у форми најважнијих геополитичких концепција, као што су атлантизам, (средњоевропски) континентализам и евроазијство. Атлантизам се везује за англосаксонску геополитичку школу иза које стоји САД заједно са Великом Британијом, евроазијство је производ руске геополитичке школе, а (средњоевропски) континентализам немачке геополитичке школе. Дакле, најважнији геополитички играчи, као носиоци наведених концепција, припадају (пост)хришћанском цивилизацијском простору, САД са Великом Британијом и Немачка његовом западном (католичко-протестантском) делу, а Русија источном (православном) делу¹. Поред наведених концепција, на овом простору присутан је и неоосманизам. Он се појављује као релативно нова геополитичка концепција Турске са регионалним утицајем, тренутно недовољно јака да би самостално, без подршке најважнијих глобалних геополитичких играча, остваривала свој утицај међу западнобалканским државама. Такође, у ред исламских центара моћи присутних на простору Западног Балкана сврставају се Саудијска Арабија, као најзначајнији глобални финансијер ширења ислама, и Иран, као исламска земља која тежи да постане регионална сила и лидер исламске цивилизације, ширећи свој утицај, поред осталог, међу муслиманским заједницама у Европи. За све наведене центре моћи (пост)хришћанске и исламске цивилизације, геополитички потенцијал исламског фактора Западног Балкана игра битну улогу у одређивању њиховог геополитичког дискурса према овом простору, али, исто тако, и за формирање геополитичких савеза у одређеним историјским периодима.

Кључ за разумевање заштитничког односа западних сила према балканским муслиманима и уједно повремено склапање геополитичких савеза са исламским центрима моћи на цивилизацијско (пост)хришћанском простору Западног Балкана, налази се, пре свега, у разумевању природе односа великих сила на глобалном и регионалном (балканском) нивоу. Они су резултат непрекидног геополитичког надметања, где је улог цео свет, а деловање на појединим географским просторима дефинише се у односу на општи циљ. У таквим условима политике великих сила, али и њихови савезници, често се мењају у разним регионима света. У зависности од (не)подударња геополитичких интереса на појединим географским просторима, њихови савезници у једном региону не морају обавезно бити савезници и у неком другом делу света, а, с друге стране, идеолошки и цивилизацијски аспекти не морају бити одлучујући фактори у склапању њихових савеза. Тиме актуелно, цивилизацијски несхватљиво али прагматично савезништво атлантских сила и исламских центара моћи на простору Западног Балкана није нужно искључено њиховим истовременим сукобом нпр. на Блиском истоку, који се иначе често одређује као цивилизацијски.

¹ Термин „постхришћански“ настао је након спознаје да су све државе које баштине хришћанско културно-историјско наслеђе данас секуларизоване, за разлику од већине исламских земаља које своје друштвено и државно уређење још увек чврсто заснивају на религијским основама, а ислам је инкорпориран у њиховим уставним преамбулама.

Геополитичка детерминисаност исламског фактора на Западном Балкану

Балканско полуострво је првенствено физичко-географски појам, док Балкан има доминантно геополитичко, политичко-географско и геостратегијско одређење. Балкан се разликује од Балканског полуострва у територијално-делимитационом и квалитативно-структуралном смислу. Северна граница Балкана поклапа се са северном границом Румуније и некадашње „друге” Југославије. У његовом саставу су Грчка, Албанија, Бугарска, Румунија, европски део Турске и државе настале распадом СФРЈ – Србија, Црна Гора, Македонија, Босна и Херцеговина, Хрватска и Словенија.² Сходно томе, Балкан је политичко-географски појам, али и синоним геополитичности, те се користи и за друге области у свету, сличне по етнополитичкој уситњености, међусобној конфронтираности и важности географског положаја за интересе великих сила.³ Западноевропско и централноевропско стереотипно и интересно фокусирање овога простора сматра га својом периферијом склоној хаосу националних и религијских, ограничених и социјалних антагонизама, те прелазном евроазијском зоном нестабилних државно-територијалних конструкција, отворених за спољне утицаје и профилисање приоритетних интереса светских центара моћи.⁴

Непосредно након окончања ратних дешавања на простору „друге” Југославије долази до употребе новог термина – Западни Балкан. Као разлози за његово увођење наводе се крупне геополитичке промене које су се догодиле након распада блоковских подела, налазећи своје исходиште и у оквирима Балканског геополитичког чвора. Данас, концепт „Западног Балкана” подразумева регију сачињену од новонасталих, али до сада неинтегрисаних земаља на простору бивше Југославије. Из корпуса ових земаља изузете су Словенија, а касније и Хрватска, као чланице ЕУ, а придодата Албанија. Дакле, реч је о четири слабе и незбринуте државе са „екс југословенског простора” – Србија, Македонија, Црна Гора и Босна и Херцеговина, које су, као и Албанија, суочене са бројним и разноврсним политичким, економским, социјалним, етничким, верским и безбедносним проблемима, а нису у стању да их самостално успешно реше (слика 1).⁵ И годинама након завршетка кр-

² Степић, Миломир: *Западни Балкан – пример географског распојмљивања и геополитичког манипулисања*, Национални интерес, Београд, бр. 3/2012, стр. 9-34.

³ Геополитичка сличност са традиционалним, европским Балканом навела је америчког геостратега Збигњева Бжежинског да кавкаско-каспијски басен и централну Азију идентификује као „евроазијски Балкан”. Видети у: Збигњев, Бжежински: *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица; Романов, Бања Лука, 2001, стр. 117-118.

⁴ Према: Сретеновић, Милољуб: *Геополитички положај Западног Балкана*, Војно дело, Пролеће/2010, Министарство одбране Републике Србије, Београд, 2010, стр. 53-75.

⁵ Новоизумљена и затим високо лансирана геополитичка кованица *Западни Балкан*, поред осталог, плод је западне постмодернистичке стратегије семантичког овладавања освојеним просторима (Кнежевић, Милош: *Србија и Западни Балкан*, Национални интерес, Београд, бр. 3/2012, стр. 35-82). У почетку, овај назив био је везан за постконфликтни менаџмент Европске уније, а затим и за евентуалне евроинтеграције – прикључење овог простора ЕУ. Омогућавао је да са овом регијом ЕУ поступа компактно, да је третира као целину у погледу решавања конфликта на овом простору с циљем осигуравања мира и безбедности у Европи. Западни Балкан се, према томе, посматра као унутар себе фрагментирана, расцепкана географска це-

